

56. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi'ndeki Arapça asıllı kelimelerin Türkçe yazımı ve TDK kurallarına göre tetkiki

Abdullah HACİBEKİROĞLU¹

APA: Hacibekiroğlu, A. (2022). *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi'ndeki Arapça asıllı kelimelerin Türkçe yazımı ve TDK kurallarına göre tetkiki*. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (30), 896-911. DOI: 10.29000/rumelide.1190351.

Öz

Bu makalede aslı Arapça olan kelimelerin *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi'nde* (DİA) Türkçe fonetiğe göre nasıl karşılandığı incelenmiştir. Araştırmada Türk Dil Kurumunun (TDK) güncel sözlük ve yazım kararları ölçü alınarak Arapça kelimelerin Türkçe yazılışına karşılaştırmalı bir şekilde değinilmiştir. Ayrıca TDK yazım kurallarına göre Arapça kökenli kelimelerin *TDV İslâm Ansiklopedisi'ndeki* yazım şekillerinin iç tutarlılığı kontrol edilmiştir. Bu kontroller neticesinde herhangi bir kelimenin yazımında veya bir yazım kuralının uygulamasında insicam sağlanıp sağlanmadığı gösterilmiştir. Araştırmada Arapça asıllı kelimeler uğradıkları harf değişimleri, ek alan kelimelerin telaffuzu, düzeltme işareti (şapka), ünsüz sertleşmesi, yazım birliği ve bazı terimlerin yazımı, transkripsiyon/transliterasyon işaretleri, apostrof ve ters apostrofun kullanımı, bazı özel isimlerin yazımı gibi başlıklar çerçevesinde incelenmiştir. Yabancı kelimelerin yazımında Türkçe telaffuz biçimleri transkripsiyon sistemi ve yazım kuralları esas alınmıştır. DİA'nın ilk cildinden son cildine kadar TDK yazım kuralları açısından oldukça başarılı bir edisyonunun olduğu görülmektedir. Bununla birlikte Arapçanın fonetiği Türkçeden belirgin bir şekilde farklılaştığı için bazı kelimelerin Türkçe yazımı ve telaffuzu problem teşkil etmektedir. Makalede DİA'daki bu kelimelerin doğru yazımları hakkında bazı önerilerde de bulunulmuştur.

Anahtar kelimeler: *TDV İslâm Ansiklopedisi*, TDK Yazım Kuralları, Arapça Asıllı Kelimeler, Türkçe Fonetik

The Turkish writing of the Arabic words in the *Encyclopedia of Islâm of the Turkish Diyanet Foundation* and an investigation according to the rules of the Turkish Language Association

Abstract

In this article, it has been examined how the words originally in Arabic are met according to Turkish phonetic in the *Turkish Diyanet Foundation's Encyclopedia of Islam* (DIA). In the research, the current dictionary and spelling decisions of the Turkish Language Association (TDK) are taken as a criterion and the Turkish spelling of Arabic words is mentioned in a comparative way. In addition, the internal consistency of the spellings of the Arabic origin words in the *TDV Encyclopedia of Islam* was checked according to the TDK spelling rules. As a result of these checks, it has been shown whether there is consistency in the writing of any word or in the application of a spelling rule. In the study, words of Arabic origin were examined within the framework of titles such as letter changes, pronunciation of additional words, correction marks (hat), consonant hardening, spelling unity and spelling of some terms, transcription/transliteration marks, use of apostrophe and reverse

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü, Arap Dili ve Belagati ABD (Ankara, Türkiye), ahacibekiroglu@ybu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-1495-9728 [Araştırma makalesi, Makale kayıt tarihi: 25.08.2022-kabul tarihi: 20.10.2022; DOI: 10.29000/rumelide.1190351]

apostrophe, spelling of some proper nouns. Turkish pronunciation forms, transcription system and spelling rules are used in the writing of foreign words. It is seen that DIA has a very successful edition in terms of TDK writing rules from the first volume to the last volume. However, since the phonetics of Arabic differs significantly from Turkish, the Turkish spelling and pronunciation of some words poses a problem. In the article, some suggestions were made about the correct spellings of these words in DIA.

Keywords: *TDV Encyclopedia of Islâm*, TDK Spelling Rules, Words of Arabic Origin, Turkish Phonetic

Giriş

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA),² İslam dini ve Müslümanların yaşadıkları coğrafya başta olmak üzere sahip oldukları dil, kültür, tarih ve medeniyete ilişkin tüm unsurlara yer verilen kapsamlı, ilmî ve didaktik bir eser olarak temayüz etmektedir.³ Ansiklopedide Arap, Fars, Türk, Urdu Dili ve Edebiyatı, Tefsir, Kıraat, Tecvit, Fıkıh, Hadis, Tasavvuf, Kelam ve Mezhepler Tarihi gibi İslami ilimler, İslam Tarihi ve Medeniyeti, İslam Sanatları, İslam Düşüncesi ve Ahlak, Dinler Tarihi, İlimler Tarihi, İslam Ülkeleri Coğrafyası, Mimari, Musiki, Hat, Türk Tarihi ve Medeniyeti olmak üzere pek çok ilim dalına ait maddeler bulunmaktadır (TDV İslâm Ansiklopedisi, t.y.-b). Maddeler, “İslami ilimlerle ilgili bütün terimler ile şahıs, yer, eser, İslam devletleri, İslam mezhepleri, tarikatlar, çeşitli müesseseler ve tarihî olay isimlerinden meydana gelmektedir.”⁴ (Demirayak & Çögenli, 2000, s. 274).

Ansiklopedideki her bir madde, alanında uzman ilim adamlarının araştırmaları neticesinde kaleme alınmıştır. *TDV İslâm Ansiklopedisi* 1975 yılında kurulan Türkiye Diyanet Vakfının başlattığı ve 44 cilde ilaveten iki ek ciltle ikmal ettiği bir çalışmadır. Bu eser, daha çok *Diyanet İslâm Ansiklopedisi* şeklinde bilinmektedir. Bu bakımdan kısaltması “DİA” şeklinde karşılanmıştır. Ayrıca DİA kısaltması Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi'ndeki (İSAM) yazar ekibinin yazmış olduğu maddeleri simgeleyen bir imza fonksiyonu görmektedir (TDV İslâm Ansiklopedisi, t.y.-a).

Ansiklopedinin hazırlık çalışmalarına 1983 yılında başlanmıştır. İlk cildin yayımlandığı 1988 yılından itibaren aynı yıl ihdas edilen Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), ansiklopedi çalışmalarını kendi uhdesine almıştır. Bu tarihten 2016 yılına kadar eklerle beraber toplam 46 cilt olarak ilim dünyasının ve araştırmacıların hizmetine sunulmuştur (TDV İslâm Ansiklopedisi, t.y.-b).

TDV İslâm Ansiklopedisi son derece zengin içeriğiyle ilmî manada önemli bir boşluğu doldurmuştur. Konu ve madde çeşitliliğine rağmen bazı maddelerin eksikliği göze çarpmaktadır. Ancak günümüz dijital imkânları ansiklopedi türü eserleri zenginleştirmeyi hatta birtakım düzenlemeler yapmayı kolaylaştırmıştır.

² “Kısaltma; bir kelimenin, terimin veya özel adın, içerdiği harflerden biri veya birkaçı ile daha kısa olarak ifade edilmesi ve simgeleştirilmesidir.” (TDK Yazım Kuralları, t.y.-i).

³ Bu durum “Sunuş”ta şöyle ifade edilmiştir: “Bir telif türü olarak İslam ansiklopedisi, Müslümanların tarih boyunca din, ilim, felsefe, sanat ve kültür alanlarında meydana koydukları eserlerle, bu milletlerin gelip geçtikleri, yaşayıp vatan tuttıkları yerlere ait tarih, coğrafya ve etnografya bilgilerini ihtiva eden öz ve sağlam bilgilerin toplandığı bir eserdir.” (DİA, “Sunuş”, c. 1; (Demirayak & Çögenli, 2000, s. 274).

⁴ “Sırf dinî bilgiler vermekle yetinmeyen, aksine bütün yönleriyle İslam dinini, bu dinin ortaya çıkmasıyla İslam dünyasında kurulan ve gelişen devletleri, ülkeleri, tarihî olayları, dinî, aklı ve tecrübi ilimleri, sanatları, bu alanlarda gelişmiş terminolojiyi, âlim, düşünür, sanatkâr, devlet adamı vb. tarihî şahsiyetleri ve bunların belli başlı eserlerini, İslam dışındaki başka dinleri, Müslüman olmamakla birlikte ilmî, fikrî ve siyasi bakımdan İslam dini, kültür ve medeniyetiyle ilgili bulunan kişileri tanıtmaya çalışan ansiklopedinin maddeleri çoğunlukla Türkiye üniversitelerinin ilgili bilim dallarına mensup uzmanlarca yazılmıştır.” (Demirayak & Çögenli, 2000, s. 274).

Bu çalışmada aslı Arapça olan kelimelerin Türkçe fonetiğe göre *TDV İslâm Ansiklopedisi*'nde nasıl karşılandığı ve bazı imla kuralları, TDK kurallarına göre karşılaştırmalı bir şekilde incelenerek tavsiye ve değerlendirmelerde bulunulmuştur. Ayrıca dijital arama kolaylığı ile her bir kelime ve her bir kuralla ilgili ansiklopedi boyunca iç tutarlılık görülebilmektedir. Kelimelerde yazım birliğinin sağlanması ve imla kurallarının da tekdüze uygulanması önerilmektedir. Söz konusu tavsiye ve değerlendirmelerin dijital ortamlarda düzenlenmesi oldukça kolay olduğundan çalışmada önerilen değişikliklerin yapılabileceği de düşünülmektedir. Ansiklopedi gibi büyük eserlerin yeni baskılar için gözden geçirilmesi, içerik ve madde ilavesi yapılması ancak yeni edisyonla sağlanabilmektedir. Bununla beraber zikredilen hususların dijital ortamda ifası kolay olduğu gibi düzeltme, güncelleme, ilave ve çıkarmalar her zaman mümkün olabilmektedir.

1. Harf değişimleri

Bir dilin alfabesinde bulunan harfler/sesler başka bir dile kıyasla az veya çok farklı olmaktadır. Bir dilin fonetik yapısında başka dilde bulunmayan kendine özgü sesler olması bilinen bir gerçektir. Arapça ile Türkçe arasında da farklı sesler mevcuttur. Türkçedeki *ö, ü, p, ç* gibi harfler Arapçanın ses yapısında yoktur. Bu bağlamda Arapçadan Türkçeye dâhil edilen bazı kelimelerdeki sesler Türkçenin fonetiğine uyarlanmıştır. Bu kısımda içerisinde *u* seslisinin yer aldığı bazı sözcüklerin *ü* seslisiyle değişimi, *c* sessizinin *ç* harfine dönüşümü ve içerisinde dâd harfi bulunan bazı sözcüklerin bazen *z* bazen de *d* sessiziyle Türkçeye aktarılması incelenmiştir. Bu değişim ve dönüşümlerin DİA'da nasıl yansıtıldığı ve bu kabilden kelimelerin tekdüze kullanılıp kullanılmadığından bahsedilmiştir.

1.1. u - ü değişmesi

Sessiz harflerden oluşan Arap alfabesinde kelimelerin okunabilmesi için *hareke* adı verilen işaretler kullanılmaktadır. Bu işaretlerden zamme (ötre) *u* sesini, fetha (üstün) *e, a* sesini kesre ise *i* sesini karşılamaktadır. *TDV İslâm Ansiklopedisi*'ne bakıldığında Arapçadan Türkçeye geçen bazı zammeli sözcüklerin Türkçe fonetiğe göre *ü* sesiyle ifade edildiği görülmektedir. Mesela *kusûr* (كُـسُور) kelimesi *kûsur*,⁵ *uslûb* (أُسْلُوب) kelimesi *üslûp*,⁶ *yekûn* (يَكُون) kelimesi *yekün*,⁷ *Endelus* (أَنْدَلُس) kelimesi *Endelüs*, *Ebû Nuvâs* (أَبُو نُؤَاس) ismi de *Ebû Nüvâs* gibi.

Lütuf kelimesi ve *lütfetmek* fiili ansiklopedi boyunca “lutf (لُطْف)” ve “lutfetmek” şeklinde yazılmıştır. Bu kelimenin *lütfen, lütfeyleme* gibi kullanımları göz önünde bulundurulunca Türkçe fonetiğe göre *lütuf, lütfetmek* şeklindeki kullanımının daha doğru olduğu söylenebilir (Alpay, 2015, s. 153; TDK Sözlük, t.y.-c). Benzer bir şekilde *lügat* (لُغَات) kelimesi de tüm ansiklopedide “lugat” şeklinde karşılanmıştır.

Abdülaziz, Abdülkerim, Abdülhamit, Abdülkadir, Abdülmecit, Abdülmuttalib, Abdürrahim, Abdüssamed, Abdüsselam, Abdülhak gibi içinde *abd* (kul/عَبْد) kelimesi geçen özel isimlerin genellikle *ü* sesiyle telaffuz edildiği görülmektedir. *Abdullah* ve *Abdurrahman* isimlerinde ise *u* sesi korunmuştur⁸ (Türk Edebiyatı, t.y.). Ayrıca Arapça ve Farsça asıllı kişi ve yer adları Türkçe fonetiğe göre kullanılır. Bu tür özel isimler Türkçenin ses yapısına uygun bir hâle getirilerek telaffuz edilir. Örneğin *Ahmet, Mehmet,*

⁵ Bu kelimenin “küsür” biçimindeki hatalı kullanımına yaygın bir şekilde rastlanmaktadır (Alpay, 2015, s. 150).

⁶ Bu kelime TDK'de düzeltme işareti olmaksızın *üslup* şeklinde yazılmaktadır.

⁷ “Topyekün” sözcüğü biri Türkçe diğeri Arapça olan iki kelimedenden oluşan birleşik bir isimdir. Bu kelime de ansiklopedide *ü* sesiyle karşılanmıştır. TDK'de ise hem “yekün” hem de “topyekün” ifadeleri *yekün* ve *topyekün* şeklinde yazılmaktadır.

⁸ Ayrıca bk. DİA, “İmlâ Esasları”, c. 1.

Necmettin, Ömer, Mısır, Filistin vs. kişi ve yer adlarında kaynak dildeki kullanımları Türkçenin ses yapısına göre uyarlanmıştır (TDK Yazım Kuralları, t.y.-m).

Ansiklopedide Türkçenin ses yapısına göre *u* ve *ü* seslilerine azami oranda dikkat edildiği ancak bazı kelimelerde *u* seslisiyle karşılaşılması gereken bir sesin *ü* sesiyle, *ü* sesiyle de karşılaşılması gerekenin *u* seslisiyle karşılandığı görülmektedir. Örneğin *Kuveyt* (الكويت) kelimesi enteresan bir şekilde geçtiği her yerde “Küveyt” olarak yazılmıştır. *Kûfe* (الكوفة) kelimesi ise *u* seslisiyle doğru bir şekilde yazılmıştır. Arapçadaki ince harfler bazen Türkçede kalın sesli harflerle telaffuz edildiği için bu ve benzeri kelimeleri Türkçe okunuşa uygun olarak yazmak gerekir.

1.2. c - ç değişmesi

TDK'nin⁹ özellikle Arapçadan Türkçeye geçen ve aslında *c* ünsüzü bulunan alıntı kelimelerle ilgili belirlemiş olduğu kural şu şekildedir: “Alıntı kelimelerde tonsuz (sert) ünsüzlerden önce gelen *c*, *ç* sesine dönüşür ve *ç* ile yazılır: *eçhel*, *içtihat*, *içtimai*, *içtinap*, *meçhul*.” (Etimoloji, t.y.). TDV İslâm Ansiklopedisi'nde bu kurala genellikle riayet edilmiştir. Ancak *içtihat* kelimesinde Arapça aslına bağlı kalınarak “ictihad (إجتihad)” şeklindeki yazımı hem madde başlığında hem de geçtiği diğer yerlerde tercih edilmiştir. Benzer şekilde *müçtehit* kelimesi de hep “müctehid (مُجْتَهِد)” şeklinde yazılmıştır. Bu kelimelerin de diğer sözcükler gibi yukarıdaki kurala uydurulması ve Türkçe fonetiğe uygun bir şekilde karşılaşılması önerilmektedir. Bu bakımdan ansiklopedideki yazımın da *içtihat* ve *müçtehit* şeklinde olması gerekir.

1.3. z - d değişmesi

Arap dili alfabesinde yer alan dâd harfinin (ض) kendine has bir mahreci vardır. Araplar hemen hiçbir dilde bulunmayan bu harften dolayı dillerine *lügatü'd-dâd* (dâd dili) ismini vermişlerdir (Arslan, t.y.). Türkçede bu harfin “1928 harf inkılabından önce Arapça asıllı kelimelerin hepsinde orijinal imlası muhafaza edilmiş, fakat çoğunlukla *z*, bazen de *d* olarak telaffuz edilmiştir: *imza*, *ramazan*, *aza*, *rıza*, *kaza*; *dalalet*, *darbe*, *kadı*... gibi. Bugün de dâd harfini ihtiva eden Arapça kökenli Türkçeleşmiş kelimelerde bu harf *z* veya *d* şeklinde yazılmakta ve yazıldığı gibi okunmaktadır.” (Arslan, t.y.).

Aslında dâd harfi bulunan Arapça sözcüklerin Türkçe kullanımlarında tespit edilebildiği kadarıyla bir sorun bulunmamaktadır. *Fazilet* (فضيلة), *zabit* (ضابط), *izmihlal* (اضمحلال), *zamme* (ضممة), *zıt* (ضد), *tezat* (تضاد), *zaruri* (ضروري), *zayıf* (ضعيف), *zamir* (ضمير), *ziya* (ضياء), *izafi* (إضافي), *ziyafet* (ضيافة), *tevazu* (تواضع) gibi kelimelerde görüldüğü üzere *z* sessiziyle Türkçeye aktarılmıştır. Buna karşılık *duha* (ضحى), *dâd* (ضاد), *dalalet* (ضلالة) gibi az da olsa *d* sessiziyle aktarılan kelimeler bulunmaktadır.

Dâd harfi Türkçedeki *z* veya *d* harfine yakın olduğundan Türkçenin ses yapısına uygun olarak bu sessizlerden biri ile aktarılmaktadır. Bu harf TDV İslâm Ansiklopedisi'ndeki transliterasyon alfabesine göre *z* ve *d* sembolleriyle gösterilmektedir. Ansiklopedide özellikle eser isimlerinde geçen dâd harfi bazen *z* bazen de *d* sembolüyle yazılmıştır. Mesela *et-Taḥkik ve'l-izâḥ li-kesîrin min mesâ' ilî'l-ḥacci ve'l- umre ve'z-ziyâre ' alâ zav' il-Kitâbi ve's-Sünne (Tavzîḥu'l-menâsik)* ve *Naḥdü'l-ḳavmiyyeti'l- Arabiyye ' alâ zav' il-İslâm ve'l-vâkı' gibi eser isimlerinde *z* sembolüyle *Şi' rü's-Serî er-Reffâ' fi dav' il-meḳâyisi'l-belâğuyye ve'n-naḳdiyye, Edebü'l-etfâl fi dav' il-İslâm*, “el-Müştalahu'l-*

⁹ TDK'nin “kısaltmalar” yazım ilkesine göre “büyük harflerle yapılan kısaltmalara getirilen eklerde kısaltmanın son harfinin, küçük harflerle yapılan kısaltmalara getirilen eklerde kelimenin okunuşu esas alınır.” (TDK Yazım Kuralları, t.y.-i).

belâgiyyü'l-ḳadîm fi ḳav' i'l-belâgati'l-ḥadîs□e” gibi kitap veya makale ismi transliterasyonunda ise ḳ sembolüyle karşılanmıştır.

Eser isimlerinde geçen *izâh* (إيضاح) kelimesinin yazımında tutarlılık olduğu görülürken *ḳav'* (ضوء) kelimesinin ise genellikle *ḳav'* şeklinde ve bazen *zav'* şeklindeki farklı yazımında aynı duruma rastlanamamaktadır.

2. Bazı kelimelerin ek almış hâli

Türkçe ses bilgisine göre kalın ünlüyle başlayan kelimeler kalın, ince ünlüyle başlayanlar ise ince ünlüyle devam etmelidir¹⁰ (TDK Yazım Kuralları, t.y.-e). *Büyük ünlü uyumu* olarak adlandırılan bu kural gereğince sözcüklere bitişen ekler de kelimenin ünlülerine tabi olmak zorundadır. Ekler, uyumun bulunmadığı sözcüklerde son hecenin ünlüsüne uydurulur (TDK Yazım Kuralları, t.y.-e). Bu kural Türkçeye girmiş yabancı kelimelerde de tatbik edilmektedir. Buna göre DİA'daki bazı Arapça kelimelerin ek almış hâlinin yazımında büyük ünlü uyumu kuralına az da olsa riayet edilmediği tespit edilmiştir. Örneğin *belagat* (بلاغَة) kelimesinin ek almış hâli bir yerde *belâgati* bir yerde de *belâgatinin* şeklinde yazılmıştır. Bu kelimenin eser isimleri haricinde metin içerisindeki çekim veya yapım eki almış hâli tüm ansiklopedi boyunca “belâgatı, belâgatın, belâgatını, belâgatının, belâgatına, belâgatında, belâgatından, belâgatiyle, belâgata, belâgatta, belâgattan, belâgattaki, belâgatla, belâgatçı, belâgatçılar” şeklinde kullanılmıştır.

TDK sözlüğünde bu kelimenin ek almış hâli *belagati*, *belagatine* şeklinde ince ünlülerle verilmektedir. Alpay da bu kelimenin ek almış hâlinin *belagati*, *belagate* şeklinde olduğunu belirtmektedir (Alpay, 2015, s. 36). *Belagat* kelimesinin ek almış hâlinin ilmî çalışmalarda bazen ince bazen de kalın ünlü şeklindeki yazımına çokça tesadüf edilmektedir. Bu hususta bir yazım birliği olmadığı görülmektedir. DİA, kelimenin ansiklopedideki yazımında çok büyük oranda birlikteliği sağlamıştır. Ancak TDK sözlüğündeki kullanımın esas alınarak kelimenin ekli hâlinin *belagati*, *belagatin*, *belagatini*, *belagatinin*, *belagatine*, *belagatinde*, *belagatinden*, *belagatiyle*, *belagate*, *belagatte*, *belagatten*, *belagatteki*, *belagatle*, *belagatçı*, *belagatçiler* şeklinde ince ünlüyle yazılması gerekmektedir.

“Son ünlüleri kalın sıradan olmasına karşın son sesleri ince söylenen bazı alıntı kelimeler ince ünlülük ekler alır.” (TDK Yazım Kuralları, t.y.-e). Örneğin *fesahat* (فَصَاحَة) / *fesahati* / *fesahate*, *hakikat* (حَقِيقَة) / *hakikati* / *hakikate*, *helal* (حَلَال) / *helali* / *helale* sözcüklerinde ekler ince sesli şekilde yazılmaktadır. Tespit edilebildiği kadarıyla DİA'da bu kurala riayet edilmiştir.

İtibar (اعتبار) ve *ile* sözcüklerinden oluşan *itibarıyla* kelimesi, DİA'da kullanıldığı her yerde “itibariyle” şeklinde yazılmıştır. Bu sözcük, *dolayısıyla* vb. kelimelere kıyasla *itibarıyla* şeklinde yazılmalıdır.¹¹

Gayr (غَيْر) kelimesinin ek almış hâli *gayrı* ve *gayri* şeklinde olmaktadır.¹² Alpay bu hususta şu tespitte bulunmaktadır: “Sözcüklere olumsuzluk anlamı vermede kullanılan ve ayrıca, ‘başka, diğer’ anlamına gelen ‘gayri’ ile, ‘artık’ anlamına gelen ‘gayrı’yı birbirine karıştırmamak gerekiyor.” (Alpay, 2015, s. 91). TDK sözlüğünde terkiibe olumsuzluk anlamı veren *gayr* kelimesi *gayrimesru*, *gayriresmî* vs. örneklerde

¹⁰ Bu kurala uymayan bazı Türkçe kelimeler de vardır.

¹¹ “ile, ünlüyle biten kelimelere bitişik olarak yazıldığında araya y ünsüzü girer ve başındaki i ünlüsü düşer: *arkadaşı-y-la* (arkadaşı ile), *çevre-y-le* (çevre ile), *sürü-y-le* (sürü ile), *yapı-y-la* (yapı ile) vb.” (TDK Yazım Kuralları, t.y.-g).

¹² Arapça bir isim *gaym* (غ) harfiyle başlıyorsa “g” sessizlikle aynı harf ortada veya sonda bulunuyorsa “ğ” şeklinde Türkçeye aktarılmaktadır.

görüldüğü üzere hem bitişik hem de *gayri* şeklinde yazılmıştır. DİA'da *gayri* kelimesinin zaman zaman ayrı yazıldığı bazen de *gayrı* sözcüğüyle karıştırıldığı görülmektedir.

3. Düzeltme işareti (^) (şapka)

Türkçenin ses yapısında ünlü harfler kendi arasında *kısa* ve *uzun ünlüler* şeklinde taksim edilmektedir. Hengirmen bu hususu şöyle ifade etmektedir:

Ünlüler ağızdan çıkarken bazılarının söyleniş süresi kısa, bazılarının da söyleniş süresi uzun olur. Söyleniş süresi kısa olan ünlülere *kısa ünlüler*, söyleniş süresi uzun olan ünlülere de *uzun ünlüler* denir. Türkçede genellikle kısa ünlüler bulunur. Ancak, bölge ağızlarında ve Türkçede bulunan bazı yabancı sözcüklerde uzun ünlüler bulunur. Kısa ünlüler: *açık, ad, at, ot, ipek, sevgi, köy* gibi sözcüklerde bulunan ünlüler kısa ünlülerdir. Uzun ünlüler: *âlim, âlem, hâlâ, millî, medenî, mükâfat, silâh* gibi sözcüklerde bulunan ve üzerine düzeltme işareti olan ünlüler uzun ünlülerdir (Hengirmen, 2006, s. 61).

Düzeltme işareti Arapça ve Farsçadan Türkçeye geçen kelimelerde kullanılmaktadır. Bu işaretin temel fonksiyonu, üzerine konulduğu harfin uzatılmasını (med) sağlamaktır. Ancak tek fonksiyonu da bu değildir. Bu işaret aynı zamanda bir inceltme işaretidir. Kendisinden önce gelen ünsüz harfin ince bir şekilde okunmasını sağlamaktadır (Alpay, 2015, s. 74).

Yazılışları aynı; anlam ve telaffuzu farklı olan sözcükleri ayırt etmek için de uzun ünlüler şapka olarak yazılır (TDK Yazım Kuralları, t.y.-f). Örneğin *adet, âdet; alem, âlem; emir, emîr; kar, kâr; hala, hâlâ; mani, mâni; nakil, nâkil; varis, vâris* kelimelerinde anlamsal karışıklığı önlemek ve söylenişteki farklılığa işaret etmek için uzun ünlüye şapka konur. DİA'da bu kabilden sözcüklerin yazımında oldukça hassas ve titiz davranılmıştır.

Arapçadan Türkçeye geçen ve içinde uzatma bulunan her kelimenin yazımında düzeltme işareti kullanılmamaktadır. Türkçedeki Arapça kelimelerin kök harflerini bilenler genelde bu asla göre yazma eğilimi göstermektedir. Görüldüğü kadarıyla TDK'nin süreç içinde şapka kullanma istek ve eğilimi oldukça azalmaktadır. Fakat zikredilen fayda ve zorunluluklardan dolayı bu işaretin kullanımı bütünüyle de terk edilememektedir. DİA, İslam kültür ve medeniyetini kapsayan ansiklopedik bir çalışma olduğundan bu eserde düzeltme işareti yoğun bir şekilde kullanılmıştır. Ansiklopedide TDK'nin düzeltme işareti kuralına uyulup uyulmadığı veya ne ölçüde bunlara riayet edildiği hususu şu şekilde değerlendirilmektedir:

a. İnceltme: TDK'ye göre inceltme gereken yerlerde kelimenin Arapça veya Farsçadaki yazılışında uzatma da var. Fakat bu şapka işareti Türkçe telaffuz açısından uzatmayı gerektirdiğinden değil salt inceltme maksatlı kullanılmaktadır (TDK Yazım Kuralları, t.y.-f). Örneğin *dükkân* (دُكَّان), *dergâh* (دِرْغَاه), *imkân* (إِمْكَان), *mekân* (مَكَان), *kâğıt* (كَاعِد), *kâr* (كَار), *inkâr* (إِنْكَار), *hikâye* (حِكَايَة), *nikâh* (نِكَاح), *kâbus* (كَابُوس), *mükâfat* (مُكَافَاة), *şikâyet* (شِكَايَة), *rüzgâr* (رُوزْغَار), *tekâmül* (تَكَاْمُل), *vekâlet* (وَكَاالَة), *yegâne* (يَغَانِه), *zekâ* (زَكَاة), *zekât* (زَكَاة) vb. kelimelerde düzeltme işaretinden önceki sessiz harf kalın değil ince bir şekilde okunmaktadır. DİA'da bu tarz kelimelerin doğru bir şekilde yazıldığı görülmektedir.

b. Uzatma: TDK'ye göre her bir sesin yazıda yansıtılması mümkün olmadığından düzeltme işaretinin uzatma maksatlı kullanımı sınırlı tutulmaktadır (Alpay, 2015, s. 74). Bu bakımdan Arapça veya Farsçadan Türkçeye geçmiş aslında uzatmalı hece olan her kelimedede düzeltme işareti kullanılmamaktadır. Çünkü "Kökeni Türkçe olan kelimelerde bugün uzun ünlü yoktur. Uzun ünlü, Arapça ve Farsçadan Türkçeye giren kelimelerde görülür." (TDK Yazım Kuralları, t.y.-k). Örneğin DİA'da *alamet, evvela, mesela, takva, hafıza, hasıl, musiki, risale, üslup, belagat, ahlak, ilan, silah* vs.

kelimelerin “alâmet (عَلَامَةٌ)”, “evvelâ (أَوَّلًا)”, “meselâ (مَثَلًا)”, “takvâ (تَقْوَى)”, “hâfiza (حَافِظَةٌ)”, “hâsıl (حَاصِلٌ)”, “mûsiki (مَوْسِيقَى)”, “risâle (رِسَالَةٌ)”, “üslûp (أُسْلُوبٌ)”, “belâgat (بَلَاغَةٌ)”, “ahlâk (أَخْلَاقٌ)”, “ilân (إِعْلَانٌ)”, “silâh (سِلَاحٌ)” şeklinde şapkalı yazıldığı görülmektedir. Ancak TDK yazım kılavuzuna göre bu kelimelerdeki “uzun ünlüler yazıda herhangi bir işaretle gösterilmez.” (TDK Yazım Kuralları, t.y.-k). Örnek olarak zikredilen bu kelimelerin her ne kadar aslında uzatma olsa da TDK’nin benimsemiş olduğu en az şapka kullanımı kuralına göre düzeltme işareti olmaksızın yazılmaları gerekmektedir. Ancak DİA’da bazı kelimelerde gereksiz şapka kullanımı görülmektedir. Şapkanın gerektiği kadar ve yerli yerince kullanılması belli oranda karmaşanın önüne geçecektir.

Aza (أَعْضَاءُ), *makul* (مَعْقُولٌ), *mamul* (مَعْمُولٌ), *mamur* (مَعْمُورٌ), *maruf* (مَعْرُوفٌ), *matuf* (مَعْطُوفٌ), *mana* (مَعْنَى), *talim* (تَعْلِيمٌ) gibi bazı kelimelerin asıllarına bakıldığında uzatmanın ikinci hecede bulunduğu anlaşılmaktadır. TDK’de bu sözcükler düzeltme işareti olmaksızın yazılmaktadır. DİA’ya bakıldığında ise “âza”, “mâkul”, “mâmul”, “mâmur”, “mâruf”, “mâtuf”, “mâna”, “tâlim” şeklinde ilk heceye şapka konduğu fark edilmektedir. *Marife* (مَعْرِفَةٌ), *marifet* (مَعْرِفَةٌ), *mucize* (مُعْجِزَةٌ) vs. sözcüklerin aslında herhangi bir uzatma bulunmamasına rağmen “mârife”, “mârifet”, “mûcize” şeklinde ilk hecedeki ünlüler düzeltme işaretli yazılmıştır. Her ne kadar bu kelimelerin söyleniş Türkçe fonetik bakımından ilk hecenin uzatılmasını gerektirse de TDK’nin yaptığı gibi şapka kullanımına gerek olmadığı mülahaza edilmektedir.¹³

TDK, Arapça asıllı bazı kelimelerin Türkçe yazımında düzeltme işareti kullanmışken DİA’da bu işaret kullanılmamıştır. *Hâl* (حَالٌ) kelimesi ve türevleri bu tespit için örneklik teşkil etmektedir.

Hâl kelimesi Türkçede dört farklı anlamı karşılamaktadır. Bu anlamlar “i. çözmeye, çözüme, ii. sebze, meyve, bakliyat vb.nin satıldığı yer, iii. tahttan indirme, iiiii. durum, vaziyet” şeklindedir (TDK Sözlük, t.y.-b). TDK yazım kurallarına göre karıştırılma ihtimali olan sözcüklerde düzeltme işareti kullanımı ilkesel olarak benimsenmiştir.¹⁴ Buna göre “durum, vaziyet” anlamındaki *hâl* kelimesinde şapka kullanıldığı görülmektedir.

Hâl kelimesinin kendisi başta olmak üzere bu sözcüğün içinde geçtiği *hâlen*, *hâliyle*, *o/bu/şu hâlde*, *herhâlde*, *hâlbuki*, *hâlihazır*, *hasbihâl*, *hemhâl*, *ilmihâl*, *derhâl* vs. kelimelerin tamamında TDK sözlüğünde düzeltme işareti kullanılmıştır. Aynı kelimelerin DİA’daki yazımına bakıldığında *hâlihazır* kelimesi dışında düzeltme işaretinin kullanılmadığı tespit edilmiştir. Zikri geçen kelimeler “durum, vaziyet” anlamını mündemiç olduğundan DİA’nın yazımda düzeltme işaretini tercih etmesinin daha doğru olduğu mülahaza edilmektedir. Buna göre DİA’da da “durum, vaziyet” anlamını içeren *hâl* sözcüğü ve türevleri ile diğer ekleri almış biçimlerinin şapkalı â ile yazılması daha doğru görünmektedir.

Düzeltilme işareti, “nispet ekinin, belirtme durumu ve iyelik ekiyle karışmasını önlemek için kullanılır. (Türk) askeri ve askerî (okul), (İslam) dini ve dinî (bilgiler), (fizik) ilmi ve ilmi (tartışmalar), (Atatürk’ün) resmî ve resmî (kuruluşlar) vb.” (TDK Yazım Kuralları, t.y.-f). Arapça isimlere bitişen “yâü’-n-nisbe” şeddeli bir yâ harfi (يَ) olup aitlik ve nispet ifade etmektedir. Nispet harfi bitişen kelimeler Türkçede i/i harfleriyle yazılmaktadır. Ancak TDK’nin zikredilen kuralı gereğince her nispetli isimde düzeltme işareti bulunmaz. Kelimenin başka bir kelimeyle karışma ihtimali yoksa nispet ekini şapkalı

¹³ Aslında hiçbir med harfi bulunmayan *Endelûsi* (أَنْدَلُسِي), *bilakis* (بِلَاكِس) vs. kelimelerin de “Endelûsi” ve “bilâkis” şeklindeki yazımlarına DİA’da tesadüf edilmektedir.

¹⁴ “Yazılışları bir, anlamları ve söylenişleri ayrı olan kelimeleri ayırt etmek için okunuşları uzun olan ünlülerin üzerine konur.” (Alpay, 2015, ss. 21, 74; TDK Yazım Kuralları, t.y.-f).

yazmaya gerek yoktur.¹⁵ TDK, nispet ekinin şapkalı kullanımını oldukça sınırlı bir alana hasretmiştir. Nispet eki alan kelimelerin DİA'daki yazımına bakıldığında bu ekin kullanılmaması gerektiği yerde kullanıldığı; kullanılması gerektiği yerde ise kullanılmadığı bazı yerler göze çarpmaktadır. Örneğin *asgari*, *mecazi*, *hakiki* vs. sözcükler TDK sözlüğünde düzeltme işareti olmaksızın yazılmıştır. DİA'da da bu kelimeler çoğunlukla düzeltme işareti olmaksızın yazılmalarına rağmen bazen şapkalı yazılmıştır. Yazım birliğinin sağlanması adına şapkasız hâliyle kullanılmalıdır.

DİA'da nispet eki almış isimlerin genel olarak düzeltme işaretiyle yazıldığı kolaylıkla fark edilmektedir. Mesela *iktisadi*, *hukuki*, *mali*, *idari*, *siyasi*, *içtimai*, *ahlaki*, *insani* vs. kelimelerdeki nispet eki şapkalı yazılmıştır. Ancak bu tarz kelimelerin yazımında TDK'nin "karışma ihtimali" yoksa şapka kullanımına gerek olmadığı kuralı esas alınmalıdır. Zira nispet eki almış bir ismin her zaman belirtme durumu ve iyelik ekiyle karışması durumu hasıl olmamaktadır. Zaten nispet eki alan isimlerin çok az bir kısmı belirtme durumu ve iyelik eki almış hâlleriyle karışma ihtimalini taşımaktadır. Büyük çoğunlukta böyle bir durum söz konusu değildir. Bu husus da nispet ekli isimlerden -karışma ihtimali olanlar hariç- düzeltme işaretinin yazılmamasına/kaldırılmasına işaret etmektedir.

DİA imla esaslarına göre Arapça aslında "kaf/ق" ve "gayın/غ" harfi bulunan sözcüklerde bu harflerden sonra gelen seslilerdeki med, şapka ile değil çizgiyle gösterilmektedir.¹⁶ Çizgi kullanımı da Arapça eser, müellif adları ve terimlerle sınırlı tutulmuştur.¹⁷ Örneğin, *el-İtkân* değil *el-İtkân*, *Gâyetü't-tahkik* değil *Gâyetü't-tahkik*, *et-Tefkîrü'l-belâgî* değil *et-Tefkîrü'l-belâgî*, Abdülkâhir değil Abdülkâhir gibi eser ve şahıs isimlerinde geçen kaf ve gayın harflerinden sonraki uzatma *ā*, *ī*, *ū* biçiminde yazılmaktadır (A. Demir, 2017, s. 779). DİA'da eser ve şahıs isimlerindeki kaf ve gayın harflerinden sonraki ünlülerde düz çizgi kullanımında genel olarak birliktelik sağlandığı tespit edilmiştir. Bununla birlikte *a*, *i*, *u* harflerindeki uzatmanın çizgiyle gösterilmesi hem kaf ve gayın harflerine hem de kelimelerin aslındaki uzatmaya delalet etmektedir. Bu yönüyle çizgi kullanımının eser ve şahıs isimleri gibi sınırlı bir alana hasredilmesinin ve bir tutarlılık içinde yazılmasının oldukça isabetli olduğu mülahaza edilmektedir.

4. Ünsüz sertleşmesi

"Kökene Türkçe olan kelimelerin sonunda *b*, *c*, *d*, *g* ünsüzleri bulunmaz. Ancak anlam farkını belirtmek üzere *ad*, *od*, *sac* gibi birkaç kelimenin yazılışında bu kurala uyulmaz: *ad* (isim), *at* (binek hayvanı); *od* (ateş), *ot* (bitki); *sac* (yassı demir), *saç* (kıl)." (TDK Yazım Kuralları, t.y.-1). Buna göre Arapça aslında sonu *b* (ب), *c* (ج), *d* (د) ile biten kelimeler Türkçeye ünsüz sertleşmesi kuralına uygun bir şekilde aktarılmaktadır. Örneğin "kitab (كِتَاب)" *kitap*, "sebeb (سَبَب)" *sebep*, "cild (جِلْد)" *cilt*, "cedid (جَدِيد)" *cedit* biçiminde son ünsüzün sert hâliyle dilimize geçmektedir.¹⁸

TDK'nin ünsüz sertleşmesiyle ilgili bu kuralının DİA'da bazı kelimelerin yazımında uygulanmadığı görülmektedir. Mesela, *isnat* kelimesi bazen *isnat* bazen "isnad (إِسْنَاد)", *istişhat* kelimesi "istişhâd (إِسْتِشْهَاد)", *cihat* kelimesi bazen "cihât" genellikle "cihâd", *mabet* kelimesi bazen *mabet* çoğunlukla "mâbed (مَعْبَد)", *kasten* kelimesi iki yerde "kasden (قَصْدًا)", *mastar* kelimesi iki yerde *mastar* diğer geçtiği

¹⁵ Mesela *İki ülke arasındaki ticari ilişkiler gittikçe artıyor*. cümlesinde geçen *ticari* kelimesinin belirtme durumu ve iyelik ekiyle karışma durumu olmadığından düzeltme işaretiyle "ticari" şeklinde yazılmaz.

¹⁶ bk. DİA, "İmlâ Esasları", c. 1.

¹⁷ DİA'da eser isimleri dışında metin içerisinde geçen *belagi*, *tevkifi* gibi az saydaki bazı kelimelerde uzatma "belâgî", "tevkîfî" şeklinde çizgiyle gösterilmiştir.

¹⁸ Bu tarz kelimeler ek aldıklarında -istisnalar hariç- tekrar ünsüz yumuşamasına uğramaktadır (TDK Yazım Kuralları, t.y.-1).

her yerde ise “masdar (مَصْدَر)” şeklinde yazılmıştır. Oysaki söz konusu kelimeler de ünsüz sertleşmesi kuralına göre *isnat, istiṣhat, mabet, kasten, mastar* olarak yazılmalıdır.

5. Yazım birliği

DİA’daki kelimelerin bir birlik içerisinde yazılıp yazılmadığı hususu daha çok alıntı kelimelerdeki düzeltme işaretinin haddinden fazla kullanımı ve yardımcı fiille kullanılan kelimelerle ilgilidir. Aynı kelimenin şapkalı veya şapkasız yazılması farklılığa neden olmaktadır. Bunun haricinde terkipler, yardımcı fiil almış kelimeler ve hatta bazı Türkçe sözcüklerin yazımında zaman zaman birliktelik sağlanmadığı tespit edilmiştir.

Söz gelimi *hâlihazır* (حَالِ حَاضِر) terkiibi çoğunlukla *hâlihazır* şeklinde doğru yazılmışken birkaç yerde “hâlihazır” ve “hâl-i hâzır” şeklinde imla edilmiştir. *Darbimesel* (صَرْبِ مَثَل) ifadesi bir yer dışında geçtiği her yerde *darbimesel* olarak TDK kurallarına uygun yazılmışken *asrîsaadet* (عَصْرِ سَعَادَت) tamlamasının ise “asr-ı saâdet” şeklindeki yazımı tercih edilmiştir.¹⁹ Benzer şekilde *muktezayhâl* (مُقْتَضَايِ حَال) terkiibi ansiklopedide geçtiği her yerde “muktezâ-yı hâl” olarak yazılmıştır. Oysa TDK sözlüğüne göre bu tamlamaların yazımı da *darbimesel* örneğinde olduğu gibi *asrîsaadet* ve *muktezayhâl* şeklinde bitişik olmalıdır.

DİA’da *darülerkam, darüleytam, darülfünun, darülaceze, darülim, darülhadis, darüşşifa, beytülmal, beytülhikme, Beytullah, Beytülmakdis* vs. Arapça دَار ve نَيْت (ev, mesken, yurt) kelimeleriyle başlayan tamlamalar ve *hacerülesved* gibi terkipler TDK’nin benimsediği yazım biçimine uygun olarak bitişik yazılmıştır.²⁰

Mamul (مَعْمُول) kelimesinin “ma’mul”, “mâmul”, “mamül”, “mâmül” gibi dört farklı şekilde; *azami* (أَعْظَمِي) kelimesinin “âzami”, “azami”, “azami” gibi üç farklı biçimde yazıldığı görülmektedir. Ansiklopedi boyunca bu tarz kelimelere oldukça fazla tesadüf edilmektedir. Örneğin *asgari* (أَصْغَرِي), *mecazi* (مَجَازِي), *hakiki* (حَقِيقِي), *kadim* (قَدِيم), *hasıl* (حَاصِل), *hasılat* (حَاصِلَات), *dâhil* (دَاخِل), *dâhilî* (دَاخِلِي) vs. sözcüklerde düzeltme işaretinin tekdüze bir şekilde kullanılmamasından kaynaklı yazım farklılıkları göze çarpmaktadır.

Bazen (بَعْضًا) sözcüğü ansiklopedide geçtiği tüm yerlerde “bazan” şeklinde yazılmıştır. Her ne kadar bu kelimenin yazımında bir birlik olsa da TDK sözlüğündeki kullanım *bazen* şeklindedir.

Ayrıca bazı Türkçe terkiplerde de yazım birliği sağlanmalıdır. Söz gelimi *önayak* deyimini geçtiği her yerde *ön ayak* şeklinde ayrı yazılmıştır. Bu ifade “diğerlerine örnek olmak üzere bir işe ilk önce başlamak” anlamındaysa bitişik kullanılır (TDK Sözlük, t.y.-d). DİA’da kahir ekseriyetle -birkaçı istisna- bu anlamda kullanıldığından bitişik olarak yazılmalıdır. *Deve kuşu* bazen bitişik bazen ayrı yazılmıştır. Bu tamlama TDK’nin “ayrı yazılan birleşik kelimeler” kuralına göre bitişik değil ayrı kullanılmaktadır.

¹⁹ “Arapça ve Farsça kelimelerle veya bu dillerin kurallarıyla oluşturulmuş tamlamalar ve kalıplaşmış ibareler; eski metinlerin yayımında, alıntılarda ve bilimsel yayınlarda, bilimsel yöntemlere uyularak yazılabilir.” şeklindeki kural TDK’nin 2005 yazım kılavuzunda kaldırılmıştır (Sancak vd., 2010, s. 123). TDK sözlüğünde bu maddeye paralel olarak tamlamaların bitişik bir şekilde yazıldığı görülmektedir. Ancak *Kur’an-ı Kerim, Kitab-ı Mukaddes, Ahd-i Atik* gibi bazı tamlamaların eski yazım formu muhafaza edilmiştir.

²⁰ Arapça ve Farsça kurala göre oluşturulan sözler hakkında TDK’nin uyguladığı güncel maddeler şu şekildedir: “Farsça kurala göre oluşturulan sözler bitişik yazılır: *âlemşümül, cihanşümül; daridünya, ehlibeyit, ehvenişer, erkânharp, gayrimenkul, gayrimeşru, Kuwaymilliye, Misakmillî, suikast; cürmümeşhut, hamdüsena, hercümerç, hüsnükuruntu, hüsnüniyet* vb. Arapça kurala göre oluşturulan sözler bitişik yazılır: *aliyyülâla, ceffelkalem, darülaceze, darülfünun, daüssıla, fevkalade, fevkalbeşer, hıfzıssahha, hüvelbaki, şeyhülislam, tahtelbahir, tahteşşuur; aleykümselam, Allahualem, bismillâh, fenafillah, fisebilillah, hafazanallah, inşallah, maşallah, velhasıl* vb.” (TDK Yazım Kuralları, t.y.-c).

Çünkü “birleşme sırasında kelimelerinden hiçbiri veya ikinci kelimesi anlam değişikliğine uğramayan birleşik kelimeler ayrı yazılır.” (TDK Yazım Kuralları, t.y.-b). *Darboğaz* “sıkıntılı/bunalımlı durum” anlamındaysa bitişik “kanyon” manasındaysa *dar boğaz* şeklinde ayrı yazılmaktadır (TDK Sözlük, t.y.-a). DİA’da zaman zaman bu ayrıma dikkat edilmediği görülmektedir. İlaveten *sosyokültürel*, *sosyoekonomik* gibi bazı tamlamalar birkaç yerde “sosyo-kültürel”, “sosyo-ekonomik” biçiminde, *genelgeçer* ifadesi kullanıldığı her yerde “genel geçer” şeklinde ayrı; *bir araya* iki yerde “biraraya”; *söz konusu* terkihi dört yerde “sözkonusu” şeklinde bitişik olarak hatalı yazılmıştır.

“Özgün biçimleri tek heceli bazı Arapça kökenli kelimeler *etmek, edilmek, eylemek, olmak, olunmak* yardımcı fiilleriyle birleşirken ses düşmesine, ses değişmesine veya ses türemesine uğradıklarında bitişik yazılır: *emretmek, menolunmak, cemetmek, kaybolmak; darbetmek, dercetmek, hamdetmek; affetmek, hissetmek, reddetmek* vb.” (Alpay, 2015, s. 39; TDK Yazım Kuralları, t.y.-c). Örnek verilen fiillerin çoğunluğu ve *bahsetmek, kastetmek, celbetmek, hicvetmek, azletmek, defnetmek, devretmek, fethetmek, hükmetmek, kahrolmak, vazetmek, şükretmek, vakfetmek, zikretmek* gibi bitişik yazılan fiiller DİA’da hatasız bir şekilde yazılmışken *menetmek* üç yerde “men etmek”, dört yerde “men edilmek”, *darbetmek* toplam dört yerde “darp etmek/edilmek” biçiminde isimle fiil ayrılarak hatalı kullanılmıştır.

“*Etmek, edilmek, eylemek, olmak, olunmak* yardımcı fiilleriyle kurulan birleşik fiiller, ilk kelimesinde herhangi bir ses düşmesi veya türemesine uğramazsa ayrı yazılır: *arz etmek, arz olunmak, ilan edilmek, ilan etmek, işaret etmek, kabul etmek, kabul eylemek, terk etmek*.” (TDK Yazım Kuralları, t.y.-b). Bu kelimelere yaygın biçimde kullanılan *fark etmek, farz etmek, sarf etmek, sevk etmek, şerh etmek* vs. yardımcı fiille kurulan birleşik fiiller de eklenebilir. Yardımcı fiille kurulan birleşik bir fiilin kendinden önceki isme bitiştirilerek yazılması için isimde, “ses düşmesi, ses değişmesi veya ses türemesi” olmalıdır. Örneğin *fetih, hüküm, vakıf, zikir, hiciv* gibi isimler yardımcı eylem aldığı anda son hecede ses düşmesi meydana gelmektedir. Bu durumda *fethetmek, hükmetmek, vakfetmek, zikretmek, hicvetmek* biçiminde ad ve eylem bitişik bir şekilde yazılmaktadır. *Vaz’, men’, cem’* gibi adlarda ses değişmesi hasıl olduğundan *vazetmek, menetmek, cemetmek* şeklinde bitişik yazılır. Yardımcı fiil *ret, hal, af, his* vs. isimlere bitiştiğinde bu kelimeler fazladan bir harf alarak *reddetmek, halletmek, affetmek, hissetmek* şeklinde ses türemesi marifetiyle bitişik yazılmaktadır. Ancak herhangi bir ses düşmesi/değişmesi/türemesi durumu yoksa ad ile yardımcı fiil bitiştirilmez. Mesela *arz, cerh, fark, farz, sarf, sevk, şerh, terk*, kelimelerinde zikredilen ses olayları olmadığı için yardımcı fiille kullanıldığında ayrı yazılır. DİA’ya bakıldığında bu kelimelerin çok az doğru kullanımı dışında büyük oranda “arzetmek”, “cerhetmek”, “farketmek”, “farzetmek”, “sarfetmek”, “sevketmek”, “şerhetmek”, “terketmek” şeklinde bitişik/hatalı yazıldığı görülmektedir.²¹

Yardımcı fiille kullanılan Arapça sözcüklerde ses düşmesi/değişmesi/türemesi durumu varsa bitişik yoksa ayrı yazılır. Ansiklopedide bu perspektifle yapılan taramada bitişik yazılan kelimelerde genellikle bir sorun olmadığı fakat ayrı yazılması gerekenlerin bitişik kullanıldığı görülmüştür. Hem yazım kurallarının tatbiki hem de yazım birliğinin sağlanması için ayrı ve bitişik kullanılan birleşik kelimelerle ilgili TDK’nin belirlemiş olduğu ölçü esas alınmalıdır.

²¹ Bu durum ansiklopedinin imla esasları kısmında “Arapçadan dilimize geçen tek heceli isimlerle yapılan birleşik fiiller de (*arzetmek, terketmek*) bitişik yazılmıştır.” şeklinde ifade edilmektedir. bk. DİA, “İmlâ Esasları”, c. 1.

6. Bazı terimlerin yazımı

Arapçadan Türkçeye geçen *asr* (عَصْر) *asır*, *sabr* (صَبْر) *sabır* gibi “bazı sözcüklerde iç seslerde iki ünsüz arasında bir ünlü türer.” (Hengirmen, 2006, s. 77). Buna göre “hazf (حَذْف)”, “nefy (نَفْي)”, “nehy (نَهْي)” vs. terimler yalnız olarak kullanıldığında *hazif*, *nefiy*, *nehiy* şeklinde ifade edilmelidir. Bu istilahlarmın DİA’da yalnız hâllerinin bazen “hazf”, “nefy”, “nehy” biçiminde yazıldığı görülmektedir. Ancak bu kural çoğunlukla gerektiği gibi tatbik edilmiştir.

Arapça veya Farsça bir kelimedeki med sondaysa Türkçe yazımda inceltme ve karışma durumu hariç şapkalı yazılmasına gerek yoktur. Bu tarz sözcükler ünlüyle başlayan bir ek aldıklarında ise söylenişte uzatma geri geldiğinden düzeltme işareti yazımı tekrar hasıl olmaktadır (N. Demir, 2018, s. 30). Örneğin *i’rab* (إِعْرَاب) kelimesi yalnız hâlde şapkasız, ünlüyle başlayan bir ek aldığımda *i’râbı* şeklinde şapkalı yazılır. Bu tarz terim veya kelimelerin DİA’da “i’râb, i’rabı”; “ma’rife, mârife”; “mel’ûn, mel’un”; “rek’at, rekât” gibi farklı şekillerde kullanılması yazımda bir birliktelik olmadığını göstermektedir. *İdgam*, *izhar* vs. terimler ise yazım açısından oldukça başarılı bir şekilde kullanılmıştır.

7. Transkripsiyon/transliterasyon

Transkripsiyon “bir alfabede mevcut seslerin/harflerin bazı özel işaretler kullanılarak başka bir alfabenin harflerine dönüştürülüp onlarla gösterilmesini ifade eden” bir terimdir. “Harf çevrimi” anlamına gelen transliterasyon terimi ise kaynak dildeki harflerin/seslerin okuyuşta karşılanmasıdır (Durmuş, t.y.). DİA, Türkçede karşılığı bulunmayan sesleri karşılamak üzere bazı Arapça sesler için belirlenen transkripsiyon/transliterasyon alfabetesini sadece eser isimlerinde kullanmıştır. Eser ismi ister metin içerisinde isterse kaynakçada geçsin transliterasyonlu yazılmıştır. Mesela *Buğyetü’l-vuât fi tabakâti’l-luğaviyyîn ve’n-nühât* şeklindeki bir kitap isminde Türkçede bulunmayan harfleri göstermek için transkripsiyon işaretleri kullanılmıştır. Ancak eser isimleri dışındaki sözcüklerde transliterasyonun genel olarak kullanılmadığı göze çarpmaktadır. Bununla beraber “Abdülhâlik”, “el-Bitrîk”, “İbn Reşîk” gibi bazı kişi adları başlık veya metin içerisinde transliterasyonlu yazılmıştır. Bu konuda bir yazım birliği sağlanması adına eser ismi dışında transliterasyon kullanılmaması tercih edilebilir.

DİA’da İngilizce transliterasyondan özellikle uzak durulmuştur. Kelimelerin Arapça asılları Türkçenin ses yapısı ve yazım kuralları dikkate alınarak Türkçeye aktarılmıştır. Örneğin *el-bedî’* (الْبَدِيع) kelimesi İngilizce transliterasyonda *al-badî’* şeklinde yazılmaktadır. DİA ise kelimenin aslını ve Türkçe fonetiği esas olarak *el-bedî’* şeklinde yazmaktadır.

8. Kesme işareti (‘) (apostrof)

TDK yazım kuralları içerisinde kesme işaretinin kullanımıyla ilgili olarak pek çok madde zikredilmektedir. Bu maddelerden bir tanesi de “özel adlara getirilen yapım ekleri, çokluk eki ve bunlardan sonra gelen diğer ekler kesmeyle ayrılmaz.” şeklindedir (TDK Yazım Kuralları, t.y.-h). Bu maddeyle özel isimlerde kesme işaretinin kullanımı tarif edilmiştir. Kesme işaretinin kullanımıyla ilgili bu kuralın DİA’da nasıl tatbik edildiğine bakıldığında özel adlarda genellikle yazıldığı görülmektedir. Örneğin çoğul eki almış olan *Araplar* kelimesine bitişen eklerin “Araplar’a, Araplar’ı, Araplar’ın, Arapları’nın, Araplar’inkine, Araplar’dan, Arapları’ndan, Araplar’la, Araplar’ca” sözcüklerinde görüldüğü gibi kesme işaretiyle yazılmıştır.

Arapça, Farsça, Fransızca, İngilizce, Almanca, Urduca, Kürtçe, Latince, Sanskritçe, İtalyanca, İspanyolca, Hintçe, Çince, Rusça, Rumca, Lehçe, İbrânice, Malayca, Yunanca, Oğuzca, Kazakça,

Kırgızca, Özbekçe, Tatarca vs. dil adlarında da kesme işareti kullanılmıştır. Mesela Arapça ve Türkçe kelimelere bitişen çekim ekleri aşağıda görüldüğü üzere tüm ansiklopedi boyunca apostrofla ayrılmıştır.

“Arapça'ya, Arapça'yı, Arapça'da, Arapça'dan, Arapça'daki, Arapça'nın, Arapça'sı, Arapça'sını, Arapça'dır”

“Türkçe'nin, Türkçe'ye, Türkçe'yi, Türkçe'de, Türkçe'den, Türkçe'deki, Türkçe'dir, Türkçesi'ne, Türkçe'sidir, Türkçesi'nin, Türkçesi'nde, Türkçesi'nden, Türkçesi'yle, Türkçe'siyle.”

DİA'nın bu hususta TDK'nin kesme işareti ilkesini esas alması gerektiği düşünülmektedir.

Ansiklopedide hemzenin geçtiği eser isimlerinin tamamında kesme işareti Türkçe yazımda kullanılmaktadır. Örneğin *Meseletü aksâmi'l-haber* şeklindeki bir eser adında geçen *mesele* (مَسْأَلَةٌ) kelimesinde kesme işareti hemzeye delalet etmektedir. Fakat aynı kelime sözlük anlamıyla kullanıldığı yerlerde bu işaret belirtilmez. *Mesele* kelimesinin Arapça aslı hemzeli iken artık Türkçeleştiği için ne telaffuzda ne de yazımda hemze kullanılmaz. DİA da bu gibi kelimelerde Türkçe kullanımı esas almıştır.

9. Ters apostrof (‘)

Ters kesme işareti (‘) olan bu sembol, Arapçadan Türkçeye geçen kelimelerde bulunan ayın harfini (ع) göstermek için kullanılmaktadır. Türkçenin noktalama işaretleri arasında böyle bir sembol bulunmamaktadır (TDK Yazım Kuralları, t.y.-j). Ancak bu işaret, Arap alfabesindeki ayın harfini simgelemek için özellikle ilahiyat, edebiyat, tarih, Arap dili vs. bilimsel alanlarda sıklıkla kullanılmaktadır.

Ters apostrof DİA'da Arapça eser ve şahıs isimleri ile bazı terimlerde geçen ayın harfini simgelemek için yazılmaktadır. Bu sembol, eser isimlerinde geçen her ayın harfinde belirtilmiştir. Arapça özel isimlerde geçen ayın harfi ise madde başlığı ve metin içerisinde sadece kelimenin ortasında ve sonunda yazılmıştır. Mesela *Abduh er-Râcihi* (عبدہ الراحي) şeklindeki bir özel isim '*Abduh er-Râcihi* olarak ters apostroflu yazılmazken *Emîl Bedî' Ya'kûb* (إميل بديع يعقوب) isminde geçen sondaki ve ortadaki ayın harfleri ters kesme işaretiyle gösterilmektedir.²² *İcâzü'l-Kur'ân* (إِعْجَازُ الْقُرْآنِ), *i'rab* (إِعْرَاب), *ma'tûfîn aleyh* (مَعْتُوفٍ عَلَيْهِ), *Eş'ari* (أَشْعَرِي), *Mu'tezile* (مُعْتَزِلَةٌ) gibi bazı terim ve sözcüklerde de ters apostrof kullanılmıştır.

Eser isimlerinin transliterasyonunda ters apostrofun kullanılması faydasına binaen gerekli bir durumdur. Şahıs isimlerinde Türkçede bilinen ve Türkçenin ses yapısına aktarılmada sorun teşkil etmeyen *Abdullah* (عَبْدُ اللَّهِ), *Ali* (عَلِي), *Ömer* (عُمَر), *Şâfiî* (شَافِعِي) vs. sözcüklerde ters kesme işaretinin kullanılmaması doğru gibi gözükmektedir. Terimlerde ve bazı sözcüklerdeki ters kesme işaretinin ise gereğinden fazla kullanıldığı görülmektedir. Örneğin *rekât* (رَكْعَةٌ), *vaz* (وَضْعٌ), *tevabi* (تَوَابِعٌ), *şeran* (شَرَعًا), *şeriye* (شَرِيْعَةٌ), *melun* (مَلْعُونٌ), *vaka* (وَقْفَةٌ), *bidat* (بِدْعَةٌ) vs. kelimeler “rek'at”, “vaz”, “tevâbi”, “şer'an”, “şer'iyye”, “mel'un”, “vak'a”, “bid'at” biçiminde ters apostroflu yazılmıştır. Türkçenin söz varlığına girip ses yapısına da uyum sağlayan bu tarz sözcüklerin ters kesme işaretiyle yazılmasına lüzum yoktur. Nitekim Arapça aslında ayın harfi bulunan *ibadet* (عِبَادَةٌ), *mucize* (مُعْجَزَةٌ), *şeriat* (شَرِيْعَةٌ), *meşale* (مَشْأَلَةٌ), *marifet* (مَعْرِفَةٌ), *sanat* (صِنْعَةٌ) gibi her kelimedede ters apostrofun kullanılmadığı müsellemler bir durumdur.

Ters kesme işaretinin özel isimlerde ve artık Türkçeleşmiş terim ve sözcüklerde kullanımının azaltılması salık verilmektedir. Bununla beraber DİA'da bu işaretin Arapça eser isimlerinin tamamında son derece

²² Ancak her özel isimdeki ayın harfi her zaman da gösterilmemiştir. Örneğin *Şâfiî* (شَافِعِي), *İbn Yâiş* (ابن يعيظ) gibi bazı isimlerdeki ayın harfi yazılmamıştır.

başarılı bir şekilde gösterilmesi ve az bir hata ile yazılması takdire şayan bir durumdur. Bu manada tüm ciltlerde ciddi emek vermiş editör kurulu, yazım ve redakte ekibinin emekleri en içten tebriği hak etmektedir.

10. Büyük harf

Türkçede büyük harfle başlayan isimlerle ilgili TDK'nin belirlemiş olduğu kurallardan biri de “Din ve mezhep adları ile bunların mensuplarını bildiren sözler büyük harfle başlar.” maddesidir (TDK Yazım Kuralları, t.y.-d). Buna göre *Müslümanlık*, *Müslüman*, *Yahudilik*, *Yahudi*, *Hristiyanlık*, *Hristiyan*, *Hanefi*, *Maliki*... gibi din ve mezhep adlarının baş harfi büyük yazılır. DİA'da bu kuralın uygulamasına bakıldığında;

Müslümanlık kelimesinin çoğunlukla büyük *Müslüman*/*lar* kelimesinin ise genellikle küçük,

Yahudilik sözcüğünün doğru bir şekilde büyük *Yahudi*/*ler* kelimesinin ise kahir ekseriyetle küçük,

*Hristiyanlık*²³ ifadesi doğru bir şekilde büyük *Hristiyan*/*lar* sözcüğü bütünüyle küçük olarak hatalı yazılmıştır.

DİA'da *İslam*, *İslamiyet*, *Mecusilik*, *Mecusi*, *Sabiilik*, *Sabii*, *Hanefilik*, *Hanefi* vs. din ve mezhep adlarıyla bunlara mensubiyeti belirten bazı kelimelerde ise büyük harfle yazıma riayet edilmiştir.

TDK'nin büyük harf kullanımıyla ilgili belirlemiş olduğu bir diğer kural da “Tarihî olay, çağ ve dönem adları büyük harfle başlar: *Kurtuluş Savaşı*, *Millî Mücadele*, *Cıralı Taş Devri*, *İlk Çağ*, *Lale Devri*, *Cahiliye Dönemi*, *Buzul Dönemi*, *Millî Edebiyat Dönemi*, *Servetîfünun Dönemi'nin*, *Tanzimat Dönemi'nde* vb.” maddesidir (TDK Yazım Kuralları, t.y.-d). Buna göre örneğin DİA'da *Cahiliye Dönemi/Devri/Çağı* terkiplerinin ilk harfi büyük yazılmasına rağmen devamındaki kelimenin baş harfi hep küçük yazılmıştır. Oysa TDK kuralına göre çağ ve dönem adlarında terkinin her iki tarafı büyük harfle başlamalıdır.

Sonuç

Dillerin ses yapısı birbirinden farklı olduğundan alıntı kelimeler uygun değişiklikler yapılarak başka dile aktarılmaktadır. Bu bakımdan Arapçadan Türkçeye geçen bazı kelimelerde harf değişim ve dönüşümlerinin olduğu görülmektedir. *TDV İslâm Ansiklopedisi*'nde Türkçenin ses yapısına göre alıntı kelimelerdeki harf değişimlerine genellikle dikkat edildiği görülmektedir. Ancak bazı kelimelerde *u* seslisiyle karşılanması gereken bir sesin *ü* sesiyle, *ü* sesiyle de karşılanması gerekenin *u* seslisiyle karşılanması tespit edilmiştir. Aslında *c* harfi bulunan *içtihat* gibi bazı sözcükler de Türkçe fonetikte *ç*'ye dönüştürülür. DİA'da bazen kelimenin asıl hâline bağlı kalınarak *ictihâd* şeklinde yazma eğilimi görülmektedir. İçinde *dâd* harfi bulunan sözler de Türkçeye *z* veya *d* harfiyle geçmiştir. Bu tarz kelimelerin yazımında herhangi bir hataya tesadüf edilmemiştir. Sadece *đav* (ضوء) kelimesinin genellikle *đav* bazen de *žav* şeklindeki iki farklı yazımında birliktelik olmadığı saptanmıştır.

DİA'daki bazı Arapça kelimelerin ek almış hâlinin yazımında büyük ünlü uyumu kuralına az da olsa riayet edilmediği tespit edilmiştir. Arapçadan Türkçeye girmiş bazı kelimelerde düzeltme işareti (şapka) kullanılmaktadır. Bu işaret uzatma ve inceltme fonksiyonu görmektedir. Özellikle inceltme maksatlı

²³ “Çift ünsüz harfle başlayan Batı kökenli alıntılar, ünsüzler arasına ünlü konulmadan yazılır.” (TDK Yazım Kuralları, t.y.-a). Ansiklopedide *Hristiyanlık* ve *Hristiyan* sözcükleri “Hristiyanlık” ve “hristiyan” şeklinde hatalı yazılmıştır.

kullanılan şapkanın yazımında herhangi bir yanlışa rastlanmamıştır. Uzatma amacıyla yazılan şapkada kelimenin aslındaki medde bağlı kalındığı için bu şapka gereğinden fazla kullanılmıştır. Arapça kökünde uzatma olan her sözcük düzeltme işaretli yazılmamaktadır. TDK de belirli şartlar olmadıkça şapka kullanımını sınırlı tutmaktadır. DİA'da şapkanın yeknesak bir şekilde yazılmadığı bazı sözcüklerde yazım farklılıkları da görülmektedir. Bu bakımdan düzeltme işareti gerektiği kadar ve bir tutarlılık içerisinde yazılmalıdır. DİA'nın tespit edilen bazı kelimelerde Arapça fonetiği merkeze alan yazım biçimlerini öncelediği görülmüştür. Bunların TDK'ye göre yeniden düzenlenmesi önerilmiştir.

TDK, Arapça asıllı bazı kelimelerin Türkçe yazımında düzeltme işareti kullanmışken DİA'da bu işaret kullanılmamıştır. *Hâl* (حال) sözcüğü ve içinde geçtiği *hâlen*, *hâliyle*, *o/bu/şu hâlde*, *herhâlde*, *hâlbuki*, *hasbihâl*, *hemhâl*, *ilmihâl*, *derhâl* vs. kelimelerin tamamında TDK sözlüğünde düzeltme işareti kullanılmıştır. Bu kelimelerin DİA'daki yazımında ise şapka yazılmamıştır. Nispet ekine şapka konması başka kelimelerle karışmasını önlemek içindir. DİA'da nispet eki alan kelimeler çok büyük oranda şapkalı yazılmıştır. Nispet ekinin şapkalı kullanılması “karışma ihtimali” durumuna göre belirlenmelidir.

TDK'nin ünsüz sertleşmesiyle ilgili kuralının DİA'da bazı kelimelerin yazımında uygulanmadığı görülmüştür. Bazı terkipler, yardımcı fiil almış kelimeler ve hatta bazı Türkçe sözcüklerin yazımında zaman zaman birliktelik sağlanmadığı tespit edilmiştir. Yardımcı fiille kullanılan Arapça sözcüklerde ses düşmesi/değişmesi/türemesi durumu varsa bitişik yoksa ayrı yazılır. Ansiklopedide bitişik yazılan kelimelerde genellikle bir sorun olmadığı fakat ayrı yazılması gerekenlerin bitişik kullanıldığı görülmüştür. Hem yazım kurallarının tatbiki hem de yazım birliğinin sağlanması için ayrı ve bitişik kullanılan birleşik kelimelerle ilgili TDK'nin belirlemiş olduğu ölçü esas alınmalıdır.

DİA'da eser isimlerindeki transkripsiyon/transliterasyon işaretlerinin oldukça başarılı bir şekilde kullanıldığı tespit edilmiştir. Bununla birlikte bazı özel ad ve terimlerde az da olsa transkripsiyon işaretleri fark edilmiştir. Yazım birliği sağlanması adına büyük çoğunlukla yapıldığı gibi eser isimleri dışında transkripsiyon/transliterasyon kullanılmaması tercih edilebilir. DİA'da kesme işaretinin özel adlarda hatalı kullanıldığı durumlar görülmektedir. TDK'nin “özel adlara getirilen yapım ekleri, çokluk eki ve bunlardan sonra gelen diğer ekler kesmeyle ayrılmaz.” kuralı gereğince ansiklopedide kesme işaretinin yazımına daha fazla hassasiyet gösterilmelidir. DİA ters kesme işaretini de bazı sözcüklerde haddinden fazla kullanmıştır. Ters kesme işaretinin özel isimlerde ve artık Türkçeleşmiş terim ve sözcüklerde yazılmaması önerilmektedir. Özel ad kapsamına giren bazı din ve mezhep adlarıyla bunlara mensubiyeti bildiren sözlerin küçük harfle yazıldığı tespit edilmiştir.

TDV İslâm Ansiklopedisi dijital imkânların sunduğu arama kolaylığı sayesinde bir bakıma devasa bir sözlük gibidir. Araştırmacıların Arapça kitap, risale, makale, dergi, tez vs. gibi tüm bilimsel çalışmalar ile âlim, müellif, mütefekkir, şair, edip gibi şahıs adlarının doğru yazımı için DİA'da, artık Türkçeleşmiş kavram veya sözcükler için de TDK güncel sözlükte arama yapmaları pek çok düzeyde birliğe (istilah/yazım) vesile olacaktır. Ayrıca ilmî, dinî, edebî vs. terimlerin DİA'daki yazımı esas alınarak oluşturulan her türlü metin de tutarlı ve dikkatli bir şekilde yazılmalıdır. Aslı Arapça olmakla beraber artık Türkçeleşmiş sözcüklerde ise TDK'ye müracaat edilmelidir.

DİA'nın genel olarak yazım birliğinde dikkatli davrandığı görülmektedir. İç tutarlılığa sahip olmakla birlikte bazı kelimelerde farklı yazım şekillerine rastlanmıştır. Bu noktada TDK esas alınarak bazı öneriler getirilmiştir. TDK'de geçmeyen kelimeler için ise Türkçe dilbilim çalışmalarına müracaat edilmiş ve genel Türkçe dil mantığı göz önünde bulundurulmuştur.

Kaynakça

- Alpay, N. (2015). *Türkçe Sorunları Kılavuzu* (5. bs). Metis Yayınları.
- Arslan, A. T. (t.y.). Dâd. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. Geliş tarihi 23 Mayıs 2022, gönderen <https://islamansiklopedisi.org.tr/dad>
- Demir, A. (2017). İlahiyat Alanı Akademik Yazım Kılavuzu. Cumhuriyet İlahiyat Dergisi, 21(1), 775-791. <https://doi.org/10.18505/cuid.321095>
- Demir, N. (2018). Ses Bilgisi I: Parçalı Sesbirimler. İçinde H. Pilancı (Ed.), Türkçe Ses Bilgisi. Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Demirayak, K., & Çögenli, M. S. (2000). Arap Edebiyatında Kaynaklar. Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Durmuş, İ. (t.y.). Transkripsiyon. TDV İslâm Ansiklopedisi. Geliş tarihi 18 Temmuz 2022, gönderen <https://islamansiklopedisi.org.tr/transkripsiyon>
- Etimoloji, T. S. D. B. E. N. Y. T. (t.y.). Türkçede c–Ç değişmesi. <https://www.turkceindirilisi.com/>. Geliş tarihi 20 Temmuz 2022, gönderen <https://www.turkceindirilisi.com/diger/turkcede-c-c-degismesi-h6878.html>
- Hengirmen, M. (2006). *Türkçe Temel Dilbilgisi* (5. bs). Engin Yayınları.
- Sancak, Ş., Alver, M., & Durukan, E. (2010). *Türk Dil Kurumunun İmlâ/Yazım Kılavuzlarındaki Değişiklikler Üzerine Bir İnceleme*. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 13(1), 117-130.
- TDK Sözlük. (t.y.-a). Darboğaz ne demek. Geliş tarihi 18 Ağustos 2022, gönderen <https://sozluk.gov.tr/?kelime=darboğaz>
- TDK Sözlük. (t.y.-b). Hâl ne demek. Geliş tarihi 16 Mayıs 2022, gönderen <https://sozluk.gov.tr/?kelime=hâl>
- TDK Sözlük. (t.y.-c). Lütuf ne demek. Geliş tarihi 21 Mayıs 2022, gönderen <https://sozluk.gov.tr/?kelime=lütuf>
- TDK Sözlük. (t.y.-d). Önyak ne demek. Geliş tarihi 13 Haziran 2022, gönderen <https://sozluk.gov.tr/?kelime=önyak>
- TDK Yazım Kuralları. (t.y.-a). Alıntı Kelimelerin Yazılışı. Geliş tarihi 18 Mayıs 2022, gönderen <https://www.tdk.gov.tr/icerik/yazim-kurallari/alinti-kelimelerin-yazilisi/>
- TDK Yazım Kuralları. (t.y.-b). Ayrı Yazılan Birleşik Kelimeler. Geliş tarihi 14 Haziran 2022, gönderen <https://www.tdk.gov.tr/icerik/yazim-kurallari/ayri-yazilan-birlesik-kelimeler/>
- TDK Yazım Kuralları. (t.y.-c). Bitişik Yazılan Birleşik Kelimeler. Geliş tarihi 23 Mayıs 2022, gönderen <https://www.tdk.gov.tr/icerik/yazim-kurallari/bitisik-yazilan-birlesik-kelimeler/>
- TDK Yazım Kuralları. (t.y.-d). Büyük Harflerin Kullanıldığı Yerler. Geliş tarihi 17 Mayıs 2022, gönderen <https://www.tdk.gov.tr/icerik/yazim-kurallari/buyuk-harflerin-kullanildigi-yerler/>
- TDK Yazım Kuralları. (t.y.-e). Büyük Ünlü Uyumu. Geliş tarihi 27 Haziran 2022, gönderen <https://www.tdk.gov.tr/icerik/yazim-kurallari/buyuk-unlu-uyumu/>
- TDK Yazım Kuralları. (t.y.-f). Düzeltme İşareti. Geliş tarihi 16 Mayıs 2022, gönderen <https://www.tdk.gov.tr/icerik/yazim-kurallari/duzeltme-isareti/>
- TDK Yazım Kuralları. (t.y.-g). İle'nin Yazılışı. Geliş tarihi 02 Haziran 2022, gönderen <https://www.tdk.gov.tr/icerik/yazim-kurallari/ilenin-yazilisi/>
- TDK Yazım Kuralları. (t.y.-h). Kesme İşareti ('). Geliş tarihi 17 Mayıs 2022, gönderen <https://www.tdk.gov.tr/icerik/yazim-kurallari/kesme-isareti/>
- TDK Yazım Kuralları. (t.y.-i). Kısaltmalar. Geliş tarihi 16 Mayıs 2022, gönderen <https://www.tdk.gov.tr/icerik/yazim-kurallari/kisaltmalar/>

- TDK Yazım Kuralları. (t.y.-j). Noktalama İşaretleri (Açıklamalar). Geliş tarihi 18 Temmuz 2022, gönderen <https://www.tdk.gov.tr/icerik/yazim-kurallari/noktalama-isaretleri-aciklamalar/>
- TDK Yazım Kuralları. (t.y.-k). Uzun Ünlü. Geliş tarihi 17 Mayıs 2022, gönderen <https://www.tdk.gov.tr/icerik/yazim-kurallari/uzun-unlu/>
- TDK Yazım Kuralları. (t.y.-l). Ünsüzlerin Nitelikleri. Geliş tarihi 12 Haziran 2022, gönderen <https://www.tdk.gov.tr/icerik/yazim-kurallari/unsuzlerin-nitelikleri/>
- TDK Yazım Kuralları. (t.y.-m). Yabancı Özel Adların Yazılışı. Geliş tarihi 03 Haziran 2022, gönderen <https://www.tdk.gov.tr/icerik/yazim-kurallari/yabanci-ozel-adlarin-yazilisi/>
- TDV İşlâm Ansiklopedisi. (t.y.-a). DİA. Geliş tarihi 02 Haziran 2022, gönderen <https://islamansiklopedisi.org.tr/muellif/dia>
- TDV İşlâm Ansiklopedisi. (t.y.-b). Kısa Tarihçe. Geliş tarihi 20 Mayıs 2022, gönderen <https://islamansiklopedisi.org.tr/hakkinda/kisa-tarihce>
- Türk Edebiyatı. (t.y.). Ses Değişikliği Görülen Bazı Kelimelerin Yazımı. Geliş tarihi 23 Mayıs 2022, gönderen <https://www.turkedebiyati.org/Dersnotlari/imla.html>